

HOÀNG MAI, NHÀ THƠ CỦA SỰ XUNG ĐỘT GIỮA LÝ TƯỞNG CỨU NƯỚC VÀ Ý THỨC CÁ NHÂN

I.- ĐẠI CƯƠNG

Kịch thơ “Tây Thi Gái Nước Việt” (Bách Việt xuất bản – Saigon 1949) Tác phẩm của Hoàng Mai. Quyển này được ảnh hưởng nhiều lúc ấy, người ta ca tụng, coi như tiếng nói chân thành về quyền lực của số đông quần chúng để chống lại sự đề cao cá nhân gần như cho rằng trong sự thành công của các nhà cách mạng cá nhân là vô nghĩa. Ban kịch Năm Châu trong những năm sau đó diễn đi, diễn lại tuồng này vẫn thành công nhiều và gây được tiếng vang lớn lúc ấy.

Kịch thơ Tây Thi Gái Nước Việt nói về việc Tây Thi mê hoặc Ngô Phù Sai, xui giết tướng tài của Ngô là Tử Tư để rồi quân Ngô không ai đủ tài chống cự. Cô Tô Đài bị đốt, Phù Sai chết, nhìn cảnh hoang tàn Tây Thi như điên dại, điên dại vì thấy mối đấm đuối của Ngô Vương với mình đã mất đi, nàng xiêu trong đôi tay người tình cũ Phạm Lãi.

Vì là một kịch thơ, lại muốn cho người đọc như cảm thấy tuồng đang diễn trên sân khấu, cũng đồng thời diễn tả tâm trạng đặc biệt của người làm xong xú mạng với quốc gia, cảm thấy chán chường vì cuộc đời sẽ thay đổi, trống rỗng. Nên tác phẩm mang nặng tính chất suy tư, lê thê với nhiều dòng nước nỡ...

II.- NHẬN XÉT

Trong tác phẩm của Hoàng Mai, hai tư tưởng chánh đã được trình bày:

1.- Cá nhân con người, dù là người góp phần đắc lực, là nhân vật chánh yếu trong việc cách mạng vẫn không nghĩa lý gì, so với số đông là quần chúng, vì mỗi người một nhiệm vụ như những bộ phận trong một guồng máy, người quan trọng như sợi giây thừng nhưng thiếu đi những đinh ốc nhỏ, guồng máy vẫn không hoạt động được. Tây Thi là sợi giây thừng trong guồng máy lật đổ chế độ nhà Ngô đang trù lên dân Việt, nhưng nếu không có những đinh ốc quần chúng thì Tây Thi không làm gì được. Phù Sai vẫn dậm dật, đấm đuối mà không ai xô ngã chế độ của ông.

Tây Thi biết vậy nàng luôn luôn nói:

*“Ta vẫn biết đoàn người không áo giáp
Mà bước chân sẽ rung chuyển núi sông (trang 17-18)*

Và biết được giá trị thật sự của mình, một con cờ trong một bàn cờ, một sự vô nghĩa lý đến chán chường, tủi nhục.

*Không! Không! Đời ta có nghĩa lý gì!
Đừng gạn hỏi thân này thêm tủi nhục...(trang 88)*

Hay một đoạn khác, chính ngay những người làm cách mạng một cách vô danh, không tên không tuổi, họ vẫn tự hào, và biết được sức mạnh của mình, đó là một sức mạnh không gì ngăn cản nổi:

*Toàn dân cùng một loạt đứng lên
Là một chế độ bạo tàn sụp đổ!
Thế mới biết chuyện vang lừng kim cổ
Là của đám người không tuổi không tên.*
(cười ha ha - trang 84)

Đây là một nhận xét, một ý tưởng tiến bộ của Hoàng Mai về vấn đề cá nhân và xã hội, nó có giá trị giai đoạn vì lúc ấy (1949) tư tưởng này giúp ích rất nhiều cho cách mạng, làm cho sự đề cao cá nhân mất đi, nâng lên lòng và sức mạnh của quần chúng.

2.- Vấn đề đó của hôm qua. Ngày nay tôi nghĩ vấn đề quan trọng hơn đáng chú ý gọi ra trong tác phẩm Hoàng Mai là vấn đề xung khắc giữa lý tưởng và thực tế. Lý tưởng là của tập thể, toàn dân đó là hành động cứu nước, giúp dân, thực tế là hoàn cảnh và ước vọng cá nhân thất bại. Sau khi hành động vì lý tưởng con người có quyền đau khổ cho hoàn cảnh của mình. Tâm tư con người còn đó không thể mất đi được, mặc dầu đã hy sinh thân thể cho quốc gia...

*“Chuyện đáng nói là phần tiềm tàng của vở kịch”:
“trên một bối cảnh lịch sử, Hoàng Mai xây lại một “thế giới” giữa một khí hậu ý thức.
Chúng tôi đã nói: nghệ sĩ tư tưởng lịch sử: tư tưởng lại lịch sử không phải viết sử: dân nước Việt đã làm một cuộc cách mạng, đánh đổ một chế độ, giải thoát một dân tộc (Tựa của Tam Ích).*

Vậy Hoàng Mai mượn ý góp lời, diễn tả một biến cố lịch sử để nói một ý thức hiện tại (1949).

Ý thức đó là, trong giờ phút nghiêm trọng của lịch sử, mọi người đều cảm thấy bồn chồn của mình đối với quốc gia, họ tập hợp, sửa soạn, quyết tâm rèn luyện để chờ ngày đem đôi tay gân guốc của mình sửa đổi lại hoàn cảnh. Sửa soạn không chưa đủ vì như vậy chưa có chất keo gắn bó họ với nhau, họ hun đúc lòng căm hờn, đứng về một phía, đồng tâm thề sống chết với nhau để đánh đuổi kẻ làm dân tộc khổ sở.

*Ta vẫn biết trong giờ này hăm hở
Đoàn nông dân mài kiếm dưới lũy tre
Dưới mái tranh kẻ thích huyết ăn thề
Người ôn lại những điều trong binh pháp* (trang 17).

Tại sao vậy? Vì nước nhà không phải đang sống trong cảnh thanh bình, người dân được tự do, dân chủ mà ngược hẳn lại, bọn ngoại nhân đang dè ép chúng ta, đang cố tìm cách thu lợi trên xương máu dân Việt mà không coi mạng sống của dân Việt ra gì, có thể xuống tay đàn áp, giết hại, một cách dửng dưng, tàn khốc.

*Chúng chỉ cần một tiếng loa đồng thét,
Là chồm lên là giết hại chúng ta;*

Nhưng khi toàn dân đã thức tỉnh, đã ý thức sứ mạng của mình, đã quyết vùng dậy diệt trừ phường bạo ngược, tàn ác, sống trên sự đau khổ của dân tộc. Sức mạnh đó không

gì ngăn nổi, sự thành công là chuyện thời gian mà thôi, thành công vì uất hận tràn đầy, ngàn người như một căm gan vì sự đốn đau của dân tộc vì ý chí quật cường thúc đẩy.

*Nhưng giờ đây cả lũ phải ra ma!
Vì những cánh tay đã từng cày cuốc,
Để chúng tóm trâu, tha hồ cướp bóc.
Đuổi bọn xâm lăng đến tận huyết sào (trang 77)*

Nếu chỉ có thể thì Hoàng Mai không khác gì những văn sĩ đồng thời, ông sẽ không có cái gì cá biệt, độc đáo bởi vì là tình tự yêu nước, thương dân, quyết tâm chống lại cường quyền, áp bức.

Sự khác biệt của ông với người, như đã nói ở trên là ông đã cho ta vấn đề: xã hội và con người.

Bởi vì, theo ông, có ý thức có lý tưởng, nhưng con người còn có những tình cảm khác còn thực tế xô đẩy, nên chẳng phải dễ dàng ai cũng canh cánh bên lòng nỗi niềm căm phẫn. hoặc có chẳng nữa, nhiều khi bị che lấp vì ngoại cảnh. Do đó người lãnh sự mạng cứu nước dễ bị sự xung đột nội tâm, ý thức về sự cần thiết phải cứu nước đẩy họ phải làm việc cho quốc gia xã hội, những ý thức cá nhân kéo họ về thực tế, khi hoàn cảnh hiện tại, đối với đời sống vật chất của họ có vẻ dễ chịu. Tây Thi cũng không ra ngoài định luật đó, nàng phải nhắc lại với lòng tin tưởng của dân chúng với nàng để tự thúc đẩy mình vào hàng động.

*Tây Thi hãy chống thi hành sứ mạng
Cả nước Việt như ngày đêm ta thán
Đặt vào nàng mối hy vọng hận thù
Nàng lắng nghe, cả sông núi âm u,
Đang nín lặng chờ tin nàng cứu nước
Để xây lại một thời cơ tàn khốc
Cứu dân làng thoát họa diệt vong
Nàng hãy nghe, thôn thức tận đáy lòng
Tiếng giục giã của bao niềm thống khổ” (trang 28)*

Và thực hiện công tác xong, tổ quốc, xã hội, dân tộc, thành công, nhưng con người thực hiện nhiệm vụ trên vẫn cảm thấy mình thất bại phần nào, thất bại trong kiếp sống này đối với bản thân mình, thất bại cho cá nhân mình.

Không có mặt nữa để nhìn xem nước nhà huy hoàng đến đâu. Sự thất bại này không có quan trọng vì vị anh hùng đó vẫn cảm thấy có gì an ủi khi nằm yên im dưới tuyền đài, nhìn lại công việc cao cả của mình đã thực hiện được. Cá nhân có xung đột với xã hội, nhưng tác giả đã công nhận, cá nhân thất bại:

*Và đất Việt giữa cõi bờ thiên lý
Sẽ chứa chan những hy vọng vật cường
Đáng anh hùng cứu quốc dưới mộ sương.
Sẽ yên giấc nghìn thu trong ký ức!*

An ủi là lòng ngưỡng mộ của lớp người đi sau, nhìn người đã khuất với sự kính mến. Sự sùng bái này làm cách mạng có lẽ cảm thấy không cần thiết cho chính mình, vì làm việc với ý hướng sẽ được đề cao, bằng cách này hay cách khác là làm giảm giá trị người thực hiện và tủi hổ cho chính những người hành động đúng và ghi lòng tạc dạ để cần phải có các hành động tương tự khi hoàn cảnh tương tự xảy ra.

*Trong xứ xanh và truyền tụng chí người!
Sẽ nêu tên tạc tượng chốn vân đài
Lòng ngưỡng vọng trái muôn đời sùng bái!*

Lý luận như vậy, ta có thể hiểu phần nào sự xung đột ý thức cứu nước và ý thức cá nhân, thể hiện trong tác phẩm của Hoàng Mai, đó là sự xung đột kéo dài và hầu như có mặt tất cả nhân vật chính của quyển Tây Thi Gái Nước Việt (Tây Thi Phạm Lãi, người bị thương). Chấp nhận sự xung đột này, không có nghĩa là ta đã kéo người cách mạng xuống thấp, hạ giá trị của họ với lý luận cá nhân là vô nghĩa, công việc cho quốc gia là chính, đem thân vào đường cách mạng là phải từ bỏ tâm tình cá nhân để thực hiện công tác. Còn yếu lòng suy nghĩ vì cá nhân là chưa đến đỉnh tột độ của người cách mạng sự thật. Lý luận này có phần đúng, nhưng đòi hỏi quá nhiều. Người làm cách mạng cũng chỉ là người, với những tình tự của họ. Sự suy tư về thân xác mình không thể nào cấm đoán được. Sự khác biệt giữa con người Hoàng Mai 1949 và người Cộng Sản hiện tại là ở chỗ đó, bắt buộc con người hy sinh tất cả, luôn cả sự suy tư, trong khi người ta đã chấp nhận, đối với xã hội, quốc gia, quần chúng, cá nhân con người là vô nghĩa, không đáng kể.

Vấn đề quan hệ là ý thức được *việc phải làm*, sự suy tư hay xung đột trong nội tâm góp phần làm phong phú tình cảm nhân loại mà thôi. Không có gì trở ngại cho cách mạng hết.

Vì chấp nhận như vậy nên Hoàng Mai cho nhân vật của mình gần như luôn luôn có sự xung đột nội tâm, ta thấy một Tây Thi đau khổ gần như điên loạn khi nhìn Cô Tô sụp đổ dưới ngọn lửa oán thù.

*Ngọn lửa máu! Hồn ta say nhạc điệu,
Tìm thoát lên gào réo gọi hư cô...
(điên đảo)*

*Ai đốt Cô Tô? Ai đốt Cô Tô?
Ai đốt những kỳ công tráng lệ?
Còn đâu nữa hỡi Cô Tô hùng vĩ!
Cô Tô! Cô Tô! Điện ngọc lầu vàng,
Nay chỉ còn một mớ tro hoang...
Tây Thi ngã xuống mê mang...*

(trang 85)

hay xúc động hơn nữa:

*Đừng dằng dai, vướng vít, hỡi giây lòng!
Ta thác đi, duyên nghiệp mới trả xong!*

(nàng ngã quỵ xuống hai tay vẫn hướng về phía lửa cháy), (trang 89)

Thật vậy, không chấp nhận sự xung đột giữa sứ mạng con người đối với xã hội và con người của cá nhân, ta sẽ khó hiểu khi thấy Tây Thi, sau khi thành công trong nhiệm vụ của mình, xô ngã sự nghiệp của Ngô Phù Sai, đốt tan Cô Tô Đài, giải vây sự cùm xích của dân Việt, trước tâm tình của Phạm Lãi lại như kẻ mất hồn điên loạn, không còn thiết gì nữa, bỏ tất cả để nhảy vào cái chết một cách vô nghĩa lý.

*Hỡi Ngô vương! Thiếp sẽ nép bên chàng
Nghe lửa tấu khúc ly ca huyền ảo!*

(lại đi về phía lửa)

*Ngàn lửa múa cho lòng say điên đảo
Ngàn lửa ca cho nhịp sóng vang lừng
Cảnh siêu nhiên, cả vũ trụ tung bùng*

.....
Hãy đón lấy hồn thiêng gái Việt!

(nàng bước mấy bước, ngã gục...)

(trang 96)

III.- KẾT LUẬN

Ở đây tôi đã bỏ qua một điểm: nghệ thuật với kịch, nhất là kịch thơ không bàn về nghệ thuật là một thiếu sót, ở đây tư tưởng diễn tả, nhạc điệu, văn tứ quyện với nhau làm một, tại sao có biết bao nhiêu vấn đề lại bị gạt ra ngoài.

Tôi có lý do, thời đại của tác phẩm, người ta không đòi hỏi một nghệ thuật, đó là một xa xỉ, một cái nền (fond) mà người nghệ sĩ mượn để đặt tư tưởng mình lên, ai cũng có thể tìm nền, nhưng không phải ai cũng có thể có tư tưởng độc sáng cá biệt, Hoàng Mai có được ưu điểm đó.

Một vấn đề ông đặt ra đã bị vượt qua, vấn đề còn lại hiện là một dang dở, người ta phải chấp nhận có tư tưởng cá nhân và tư tưởng này có quyền xung đột với ý thức cách mạng, nhưng xung đột đến một giới hạn nào đó thôi.

Chấp nhận có giới hạn tức là mặc nhiên coi ý thức cá nhân gần như vô giá trị, chúng ta còn ở trong vòng lẩn quẩn đó, chưa giải quyết cho thoả mãn. Giải quyết bằng cách xoá bỏ cá nhân (Tây Thi) như Hoàng Mai là một giải quyết độc đoán khó lòng cho ta chấp nhận, vấn đề là tìm hiểu tư tưởng của tác giả đặt ra trong tác phẩm, ta đã tìm xem việc giải quyết các vấn đề gợi ra trong tác phẩm là của nhà triết học, của những người khác...